

Łukasz Kwadrans

90 lat kurateli sądowej w Polsce. Historia – teraźniejszość – przyszłość (Sejm RP, 11 grudnia 2009 r.)

Miniony rok zdominowała tematyka jubileuszowa dotycząca Kuratorskiej Służby Sądowej i Służby Więziennej. Problematyka probacji i kurateli sądowej była wielokrotnie podejmowana na różnych konferencjach naukowych. W tym roku pierwszy raz środowisko kuratorów sądowych zorganizowało konferencję, nadając jej nazwę I Kongresu Kuratorskiego. Zwieńczeniem obchodów jubileuszowych była jednak konferencja zorganizowana przez Komisję Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu RP i Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP we współpracy z Ministrem Sprawiedliwości, Krajową Radą Kuratorów oraz Biurem Analiz Sejmowych. W sprawozdaniu, które zaprezentowano poniżej, zapożyczono tytuł konferencji, który odnosi się do problemów poruszanych podczas uroczystości kończącej obchody jubileuszu. Kolejny raz na wyróżnienie zasługuje ilość poruszanych tematów, różnorodność podejść naukowych i rozwiązań systemowych, możliwość integracji i wymiany doświadczeń podczas konferencji przez reprezentantów resortu sprawiedliwości, parlamentarzystów, naukowców, sędziów, przedstawicieli służb probacyjnych z naszego kraju. Motywem do zorganizowania tej konferencji był jubileusz 90-lecia powołania przez Naczelnika Państwa Polskiego Józefa Piłsudskiego (dekretem z dnia 7 lutego 1919 r.) urzędów stałych opiekunów sądowych, których spadkobierczynią i kontynuatorką jest Kuratorska Służba Sądowa. Organizatorzy podkreślali również w zaproszeniach, że 90. rocznica miała być wyjątkową okazją do refleksji na temat tradycji, dnia dzisiejszego i przyszłości Kuratorskiej Służby Sądowej w Polsce.

W kongresie wzięli udział między innymi Zbigniew Romaszewski, Wicemarszałek Senatu RP, Ryszard Kalisz, Przewodniczący Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu RP, Stanisław Piotrowicz, Przewodniczący Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP, Krzysztof Kwiatkowski, Minister Sprawiedliwości, Beata Kempa, Wiceprzewodnicząca Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka, Andrzej Duda, Minister w Kancelarii Prezydenta RP, Stanisław Chmielewski, Wiceminister Sprawiedliwości, Andrzej Martuszewicz, Przewodniczący Krajowej Rady Kuratorów, a także przedstawiciele Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, Biura Rzecznika Praw Dziecka, Policji, Służby Więziennej reprezentowanej przez Dyrektora Generalnego Kajetana Dubiela, instytucji naukowych, uczelni wyższych i sądów.

Konferencja była nie tylko miejscem debaty naukowej, ale także pozwoliła celebrować jubileusz poprzez spotkanie kuratorów sądowych, nadanie odznaczeń państwowych i resortowych oraz życzenia i wypowiedzi parlamentarzystów, a także przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości. Głównymi obszarami zainteresowań naukowych konferencji organizatorzy uczynili następujące tematy: „Miejsce kurateli w realizacji polityki karnej w Polsce” – prof. Teodor Szymanowski; „Kurator sądowy jako organ postępowania wykonawczego” – prof. Stefan Leleńtal; „Resocjalizacyjna rola kuratora sądowego. Nadzieje a rzeczywistość” – prof. Marek Konopczyński; „Etos pracy kuratora sądowego” – prof. Jarosław Utrat-Milecki.

Całość obrad konferencji była prowadzona przez Przewodniczących Komisji Sejmu i Senatu RP. Senator Zbigniew Romaszewski dokonał oficjalnego otwarcia konferencji. W pierwszych słowach swego wystąpienia powitał zgromadzonych gości, aby potem dokonać krótkiej analizy funkcjonującej polityki karnej oraz roli kurateli dla dorosłych i kurateli społecznej. Następnie głos zabrał poseł Ryszard Kalisz, odnosząc się do historii kurateli sądowej. Zwrócił również uwagę na wymiar kurateli w procesie resocjalizacji oraz trudności związane z warunkami wykonywania pracy przez kuratorów sądowych. Minister Sprawiedliwości Krzysztof Kwiatkowski rozpoczął swoje wystąpienie od rysu historycznego oraz zestawienia statystyk dotyczących kurateli. Podziękował ok. 35 tysiącom kuratorów sądowych w Polsce i podkreślił, że zajmują się oni milionami osób (podopiecznych). Dziękując, nawiązał do tegorocznych wydarzeń, I Kongresu Kuratorskiego w Ustce i wypowiedzi przedmówców, polityki karnej, stanu więziennictwa, kar alternatywnych. Minister zwrócił uwagę na konieczność współdziałania w ramach prowadzonej polityki karnej państwa. Przypomniął o znaczeniu Kuratorskiej Służby Sądowej i 90 latach historii, a także wskazał akty prawne dotyczące kurateli. Wspominał datę wprowadzenia nazwy „kurator sądowy”, ewolucję kurateli sądowej, powstanie kurateli dla dorosłych. Odniósł się również do prac nad reformą kurateli sądowej, ustawy o kuratorach sądowych. Dokonał też charakterystyki osób, które pełnią obowiązki kuratorów sądowych, i zapewnił o utrzymaniu dotychczasowego modelu kurateli sądowej oraz jej właściwego funkcjonowania w obecnych warunkach. Na koniec swojego wystąpienia Minister Krzysztof Kwiatkowski podziękował za współpracę Przewodniczącemu Andrzejowi Martuszeviczowi i Krajowej Radzie Kuratorów. Następnie głos zabrał wspomniany przez ministra Przewodniczący KRK Andrzej Martuszevicz, który przywitał wszystkich obecnych i odniósł się do wystąpień poprzedników. Wspomnił, że pominie rys historyczny i wiele kwestii zawartych w wystąpieniach przedmówców. Wskazał na przekazane wcześniej uczestnikom konferencji materiały z jego referatem. Przewodniczący KRK skrócił swoje wystąpienie do najważniejszych zagadnień. Odniósł się przede wszystkim do najważniejszych wyzwań dla kurateli sądowej, statystyk doty-

czących pracy, kosztów z tym związanych. Zwrócił również uwagę na zalecenia Rady Europy w zakresie organizacji i funkcjonowania służby kuratorskiej. Wskazał, że największym pragnieniem jest nowoczesna, świetnie wykształcona i odpowiednio wyposażona służba kuratorska, która jest w stanie sprostać zadaniom nałożonym na nią przez ustawodawcę, w ramach sądownictwa. Pokolenia kuratorów w ciągu 90 lat pracowały, by zapewnić opiekę oraz ochronę dzieciom i rodzinom w najtrudniejszych sytuacjach, chronić podstawowe wartości społeczne, reintegrować osoby, które znalazły się z różnych powodów na marginesie społeczeństwa. Podkreślał, że Kuratorska Służba Sądowa ma świadomość poważnych zadań, jakie przed nią stoją, które będą skuteczniej rozwiązywane, jeśli uda się wzmocnić podstawowe wspólnoty, jakimi są rodziny, czy funkcję wychowawczą szkoły oraz ustabilizować rynek pracy¹.

W części wstępnej konferencji zabrała głos również poseł Beata Kempa. Złożyła podziękowanie i pozdrowienie dla kuratorów sądowych przypominając, że wywodzi się z tego środowiska. Opowiadała o swoich doświadczeniach w pracy kuratora sądowego, a także w Sejmie RP. Podkreślała konieczność uregulowania postępowania wykonawczego w kurateli rodzinnej, a także innych kwestii związanych z wykonywaniem obowiązków przez kuratorów sądowych. Wskazała na trudne warunki pracy kuratorów sądowych, używanie samochodów prywatnych i telefonów komórkowych do celów służbowych. Podkreślała współpracę kuratorów z innymi służbami oraz ich rolę w systemie resocjalizacji. Dziękując, zwróciła uwagę, że tego dnia media mogą pokazać coś pozytywnego o pracy kuratorów sądowych, a nie tylko nieprzyjemne sytuacje, z którymi spotykają się w pracy. Po wystąpieniu Beaty Kempy przedstawiciel Biura Rzecznika Praw Dziecka przeczytał list od Marka Michałaka skierowany do Przewodniczącego KRK. List zawierał podziękowania za współpracę i życzenia dla Kuratorskiej Służby Sądowej.

Po tej części konferencji nastąpiło wręczenie odznaczeń państwowych. Minister Kancelarii Prezydenta RP Andrzej Duda zwrócił uwagę na wagę wykonywanych zadań przez kuratorów rodzinnych i dla dorosłych. Gratulował i składał życzenia odznaczonym. Podziękował organizatorom i życzył kurateli sądowej kolejnych 90 lat. W uznaniu zasług za wieloletnią służbę odznaczeni złotymi medalami zostali: Włodzimierz Bronowski, Tadeusz Dinort, Teresa Kalinowska, Anna Kasprzyk, Danuta Lekczyńska, Wiesława Liszke, Lech Sobieszczyk, Irena Szostak. Natomiast medalem srebrnym uhonorowana została Ewa Wasiak-Łapińska.

¹ Całość wystąpienia Przewodniczącego KRK Andrzeja Martuszewicza wraz z przedstawionymi danymi statystycznymi oraz wszystkie wystąpienia i referaty naukowe zostały opublikowane w 2010 r. przez Wydawnictwo Sejmowe – „Konferencja 90 lat kurateli sądowej w Polsce. Historia – teraźniejszość – przyszłość, 11 grudnia 2009 r.”.

Wyjątkową atmosferę towarzyszącą temu wydarzeniu podtrzymał Minister Sprawiedliwości RP Krzysztof Kwiatkowski, który przyznał medale resortowe tym przedstawicielom kurateli sądowej, którzy od wielu już lat tworzą jej profesjonalny i odpowiedzialny wizerunek. Srebrne medale za wybitne osiągnięcia w budowaniu Kuratorskiej Służby Sądowej i działalność samorządową na rzecz wymiaru sprawiedliwości wręczone zostały: Andrzejowi Martuszewiczowi, Andrzejowi Rzepniewskiemu, Annie Korpanty. Brązowe medale za zasługi w budowaniu Kuratorskiej Służby Sądowej i działalność samorządową na rzecz wymiaru sprawiedliwości: Janinie Orczykowskiej-Gościak, Wojciechowi Kuźmickiemu, Henrykowi Pawlaczykowi, Tadeuszowi Jedynakowi, Krzysztofowi Stasiakowi, Adamowi Gutenbergowi, Antoniemu Szymańskiemu, Marii Dąbskiej, Teresie Boruckiej. Antonii Szymański zabrał głos i podziękował za wyróżnienie w imieniu odznaczonych i uhonorowanych.

Po krótkiej przerwie powrócono do obrad i rozpoczęto I sesję naukową konferencji, w której dominowały wypowiedzi przedstawicieli świata nauki związane z perspektywami, rozwojem i ostatecznym, pożądanym kształtem Kuratorskiej Służby Sądowej. Sesję naukową prowadził poseł Ryszard Kalisz.

Sesja naukowa rozpoczęła się od wykładu prof. Teodora Szymanowskiego pt. „Miejsce kurateli w realizacji polityki karnej w Polsce”. Na początku Profesor przypomniał swoje związki z kuratelą sądową, podkreślał współpracę, dziękował za zaproszenie i gratulował jubileuszu. Wspomniał o 100 latach istnienia Patronatu, którego trzon również stanowią kuratorzy sądowi. Teodor Szymanowski prezentował dane statystyczne od 1997 do 2007 r. Wskazywał na wzrost liczby kuratorów sądowych, nieproporcjonalny do wzrostu skazanych. Jednocześnie przypomniał, że wciąż powstają nowe kategorie przestępstw. Sprzyjał temu okres transformacji. Zwrócił uwagę na wzrost udziału kuratorów sądowych w fazie wykonawczej, który się jeszcze nie zakończył. Dodatkowo podkreślał zadania kuratorów sądowych w zmniejszaniu przestępczości, dokonał analizy jakościowej pracy, a nie jedynie w odniesieniu do standardów obciążenia, które według Teodora Szymanowskiego są zbyt duże, aby osiągać efekty pracy resocjalizacyjnej. Wskazał na możliwości specjalizacji kurateli pod kątem prowadzonych rodzajów spraw. Jednocześnie Profesor zaprezentował badania porównawcze prowadzone w 10 krajach Europy Środkowo-Wschodniej i Zachodniej dotyczące polityki karnej. Wskazał na interesujące dane dotyczące orzekania: kary grzywny (Słowacja i Polska 3–19%, Szwecja i Finlandia 54–90%), kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (Słowacja i Polska 44–59%, Dania i Anglia 13–2,5%), kary pozbawienia wolności (Polska i Rosja 9–34%, kraje zachodnie 5%). Zestawiono te dane z PKB badanych krajów i warunkami bytowymi w nich panującymi. Teodor Szymanowski zwracał również uwagę na indywidualizację kary. Jednak według

niego wielu skazanych w takich krajach jak Polska nie ma środków na płacenie grzywnien, stąd takie, a nie inne orzecznictwo. Kończąc swój referat Profesor życzył Kuratorskiej Służbie Sądowej owocnej pracy i dobrej współpracy z organami resortu sprawiedliwości.

Kolejny referat w tej sesji zaprezentował prof. Stefan Lelental („Kurator sądowy jako organ postępowania wykonawczego”). Również rozpoczął od podziękowań i gratulacji oraz podkreślał współpracę z kuratorami sądowymi. Przypomniął, że kuratelę uczyniono organem wykonawczym postępowania karnego, elementem prawno-karnego reagowania na przestępstwo. Według Profesora Lelentala środowisko polityczne nie zrozumiało nowej polityki karnej. Zwraçał uwagę na wykorzystywanie w kampaniach wyborczych haseł nawołujących do zaostrzenia polityki karnej państwa. Nie powinno się jednak mówić jedynie o represyjności bądź łagodzeniu systemu karnego, ale o jego racjonalizacji. Według danych na dzień 31 grudnia 2008 r. 58% wśród wszystkich orzeczeń, to kara pozbawienia wolności do lat 2, orzeczono 3,5 tysiąca kar zastępczych. Stefan Lelental poszukiwał propozycji dla przeludnienia w zakładach karnych. Wskazał, że na ponad 80 tysięcy osadzonych około 41 tysięcy stanowią skazani na karę pozbawienia wolności do lat 2. Proponował oddać tych skazanych, razem z oczekującymi na osadzenie w zakładach karnych, pod dozór kuratorów sądowych. Według niego, w strukturze przestępczości dominują zatem sprawcy drobnych przestępstw. Wydaje się więc, że kuratorzy sądowi stanowią mogą podstawowy organ wykonawczy sądu. Komisja kodyfikacyjna proponowała zwiększenie liczby kuratorów sądowych dla dorosłych do 5 tys. osób. W tym tempie przyrostu etatów może to nastąpić około 2020 roku. Profesor Lelental uważa, że System Dozoru Elektronicznego jest zbyt drogi (koszt około 220 mln zł na wstępie i około 170 tysięcy zł miesięcznie). Przypomniął, że skazanych do odbywania kary w SDE poszukuje się bezskutecznie. Stanowi to dodatkowe obciążenie dla pracy kuratorów sądowych. Stefan Lelental nie zapomniał o podkreśleniu znaczącej roli kurateli społecznej, wskazał jednak, że powinno się dążyć do profesjonalizacji tej służby. Profesor sformułował dla Krajowej Rady Kuratorów propozycje współpracy w zakresie analiz i tworzenia spójności przepisów prawnych, które czasami są sprzeczne z Konstytucją. Wskazał, że bez wprowadzenia zmian może dojść do sytuacji, jaka panuje w Służbie Więziennej, czyli nadmiernego obciążenia i jednocześnie niemożliwości wykonywania obowiązków (przeludnienie w zakładach karnych).

Drugą sesję naukową konferencji prowadził senator Stanisław Piotrowicz. Rozpoczął od krótkiego wprowadzenia z odniesieniem do wcześniejszych referatów. Jako pierwszy prezentowany był referat prof. Marka Konopczyńskiego pt. „Resocjalizacyjna rola kuratora sądowego. Nadzieje a rzeczywistość”. Na wstępie swojego wystąpienia Profesor dziękował za zaproszenie, gratulował i przyznał, że również był kiedyś kuratorem sądowym. Podzielił

swój referat na 3 bloki tematyczne: bankructwo dwudziestowiecznych koncepcji resocjalizacji, redefinicja koncepcji resocjalizacji, rola współczesnego kuratora sądowego. Przypomniął, że XX wiek przyniósł nadzieje i rozczarowania koncepcjami resocjalizacji. Od koncepcji behawioralnych (ekonomia punktowa) do psychoanalizy (psychodynamicznych wizji w resocjalizacji, psychoterapii, socjoterapii). Efektywność powyższych koncepcji podsumowano w badaniach 200 programów terapeutycznych w zakładach karnych w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. Okazało się, że żaden z nich nie przynosił oczekiwanych efektów. Następnie referent przypomniał koncepcje humanistyczne, stawiające na zachowanie godności, podkreślanie wartości człowieka. W XX wieku dominowały 2 nurty myślenia: perspektywa humanistyczna (podmiotowa) i represyjna (ochrony człowieka przed sprawcą). Nie powiodły się według Profesora próby ich połączenia. W wielu krajach zrezygnowano z tych zabiegów na rzecz monitorowania skazanych. Rozpoczynając drugi blok, Marek Konopczyński zaproponował redefinicję pojęcia resocjalizacji. Wskazał na odejście od rozumienia zmiany postaw, zachowań i oddziaływania resocjalizacyjnego. Poleciał inne myślenie o demoralizacji i patologii. Stwierdził, że nie zmieni się w dotychczasowy sposób systemu wartości człowieka, jego postawy. Można jedynie zmienić sposób myślenia człowieka o samym sobie. Przywołał w tym miejscu angielskiego socjologa Anthony Giddensa. Wskazał na metodę zmiany myślenia o samym sobie i priorytetach życiowych. Przestrzegał przed magicznym myśleniem o kontrolowaniu człowieka. Akceptacja monitorowania nie wpływa na zmianę zachowania. Następuje modelowanie zachowania pod wpływem bodźca, ale niebezpieczeństwem jest brak bodźca. W trzecim bloku Profesor Konopczyński starał się znaleźć odpowiedzi na następujące pytania: Jaka jest rola kuratora sądowego? Czy jest to uczestnik dozoru (dozorca, informator)? Czy pełni funkcję para administracyjną? Czy może jest opiekunem, osobą wspierającą skazanego do zmiany myślenia o sobie? Podkreślił, że nie da się zastąpić człowieka (kuratora sądowego) elektroniką. Jednocześnie zwrócił uwagę, że o modelu resocjalizacji i polityki karnej zadecydują środki finansowe i ekonomia. Na koniec Marek Konopczyński wspominał o konstruowanej przez niego metodzie twórczej resocjalizacji. Polegające na pracy ze skazanym nie przez korekcję, tylko poszukiwanie potencjałów i kreowanie przyszłości.

Drugim referatem tej sesji naukowej konferencji było wystąpienie prof. Jarosława Utrat-Mileckiego pt. „Etos pracy kuratora sądowego”. Na wstępie, prelegent, podobnie jak jego poprzednicy, przyznał się do 8 lat pełnienia funkcji kuratora sądowego, podziękował zgromadzonym za zaproszenie i składał gratulacje dla służby. Rozpoczął od wytłumaczenia, że w jego przypadku nie ma dysonansu pomiędzy teorią a praktyką. Na wstępie wyjaśnił również pojęcie etosu i powiązał je z wzorami zachowania nie tylko w pracy,

nawiązał tym samym do prac Marii Ossowskiej (m.in. „Etos rycerski i jego odmiany”). Referent mówił o misji, charakterze człowieka pełniącego obowiązki kuratora sądowego oraz kierowaniu się przez niego zasadą poszanowania godności każdego człowieka. Ideą kurateli sądowej była profesjonalizacja służby. Polski model kurateli zawiera w sobie wiele zadań, które w innych krajach rozdzielone są na kilka służb/instytucji. Poza tym w Polsce integralnie w jednej służbie funkcjonują 2 piony kurateli (rodzinna i dla dorosłych). Wielokrotnie referent podkreślał wyjątkowość polskiego modelu kurateli, jego profesjonalizmu, szerokich kompetencji i odpowiedzialnych zadań stawianych przed ludźmi wykonującymi ten zawód. Z ważnej roli, jaką pełni ta grupa zawodowa w społeczeństwie i wagi podejmowanych przez nią zadań, wynika właśnie etos pracy kuratora sądowego.

Zagadnienia poruszone w wygłoszonych wykładach stały się impulsem do zainicjowania dyskusji, do udziału w której – po podsumowaniu i wprowadzeniu – zaprosił uczestników Konferencji senator Stanisław Piotrowicz, Przewodniczący Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP. W dyskusji, w trakcie której wyartykułowane zostały również kontrowersyjne poglądy i opinie, udział wzięli: Alina Kula, Hanna Bzdak, Ewa Waszkiewicz, Piotr Hejduk, Stanisław Chmielewski, prof. Stefan Leleńtal, prof. Piotr Stępniań, Wiesława Liszke oraz Andrzej Martuszewicz. Dokonano również prezentacji multimedialnej ośrodka kuratorskiego w Piasecznie. Po zakończeniu dyskusji senator Stanisław Piotrowicz podsumował dorobek konferencji i dokonał jej oficjalnego zamknięcia.